

NORSK★REVY

**TAR DU HUMOREN FRA ET MENNESKE
– ER DET IKKE MYE IGJEN**

AV SØLVI J. DAHLEN LAUVSNES

**FAGARTIKKEL
MARS 2023**

TAR DU HUMOREN FRA ET MENNESKE, ER DET IKKE MYE IGJEN.

AV SØLVI J. DAHLEN LAUVSNES

Så lenge det har vært mennesker, har det vært humor. Som fenomen er humor uavhengig av geografi, rase, kjønn, holdninger og tid.

Ikke det at vi ler av de samme tingene som folk lo av før i tida. Ikke ler vi av de samme vitsene over hele verden heller. Både uttrykksform og innhold skifter, men humoren er der, i ulike former og innpakninger, og den gjør noe med oss.

Hva kan humoren fortelle oss?

Humor oppstår i en bestemt sammenheng, i en bestemt tid og en bestemt situasjon. Det gjør at vi kan lære mye om et samfunn ved å studere humoren. Den gjenspeiler ofte grunnleggende kulturelle oppfatninger og kan være et viktig hjelpemiddel når vi skal finne ut av tidens måter å tenke på. Den forteller hva folk var opptatt av og hva som var viktig for dem. Humoren blir dermed ikke noe konstant, men noe som veksler med skiftende samfunnsformer og tider. Endringer i humoren vil være påvirket av endringer i samfunnslivet.

Humorens innhold og virkemidler

Det er typisk for humoren å utfordre samfunnets tabuer og ikke minst bryte grenser. Etter som stadig nye tabugrenser er brutt, har også humorens innhold endret seg gjennom tidene. Forhold våre formødre oppfattet som tabuer, er helt naturlige for oss i dag, og vil ikke fungere like godt i humorsammenheng.

Hva humoren handler om varierer fra kultur til kultur, men virkemidlene er universelle. De viktigste er overraskelse, det å sette sammen ting som i utgangspunktet ikke passer sammen, snu ting på hodet, overlegenhet/underlegenhet og gruppetilhørighet ved å se verden som "vi" og "de andre". Disse universelle egenskapene har gjort humoren til en viktig del av den moderne, globale massekulturen. Om tematikken er ukjent, er ikke virkemidlene det.

Om tematikken er ukjent, er ikke virkemidlene det.

- Sølvi J. Dahlen Lauvsnes

DA LO FOLK, DA: Med dette sitatet lar vi Leif Juster bevise at publikums humor stadig forandrer seg.

(Foto: Arne F. Kjøpke - Riksarkivet)

Vi ler ikke av det samme gjennom hele livet heller, selv om noen later til å være nokså stabile. Evnen til å verdsette det komiske potensialet i kroppslige prosesser og avfallsstoffer utvikles allerede i 2-3-årsalderen, og for mange er dette en utømmelig kilde til lystighet livet ut. Sigmund Freud, som hadde god greie på den slags, hevder at der vi strever mest, har vi også mest behov for å spøke. [1]

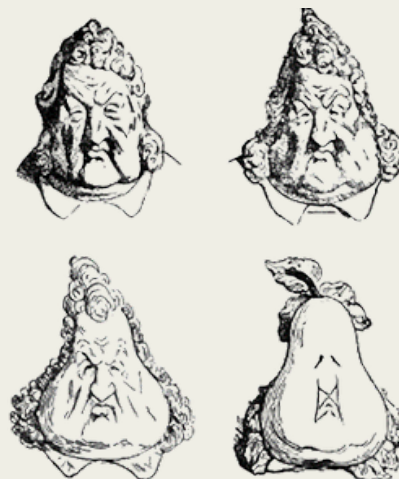
Og å lære seg å kontrollere kroppsfunksjonene er en viktig mestringsoppgave. Når det skjer uhell, er det bedre å spøke med dem enn å fortvile. Dessuten er det jo tabu, og tabuer er definitivt noe av det latterligste i verden – når de brytes. At humoren også brukes som luftventil og mestringsstrategi, ser vi når humor følger i kjølvannet av katastrofer og tragedier.

Et godt revynummer tar svært ofte utgangspunkt i og kommenterer virkelige forhold i samtida. Det er neppe tilfeldig at de første spirene til revyaktivitet oppsto i arbeidermiljøene. I disse områdene var klassemotsetningene tydeligst, samtidig som samfunnstoppene befant seg så langt unna at det medførte liten risiko å kritisere og drive harselas med dem.

Humor og satire

Den franske karikaturtegneren Honoré Daumier regnes som en av grunnleggerne av den moderne satire på 1900-tallet. Med ham ble karikaturen for alvor et effektivt og slagkraftig våpen i den offentlige debatten. Daumier fremstilte blant annet kongen som en pære, og han ble til slutt dømt til fengsel for sine gjentatte angrep på monarkiet. Dette viser noe av den politiske sprengkraften som lå i disse tegningene. Fortsatt kan vi se det, for eksempel i det franske satiremagasinet Charlie Hebdo.

Revy omtales ofte som teatrets form for karikaturtegning. Begge tar utgangspunkt i dagsaktuelle hendelser, begge er visuelle og begge representerer den tida de oppstår i. Begge er konsentrerte og bruker mange av de samme humoristiske virkemidlene, for eksempel overdrivelse og overraskelse.

[1] Freud, Sigmund: Vitsen og dens forhold til det ubevisste, Oslo, 1994

LATTERLIG: Charlie Chaplin demonstrerte den politiske humorens sprengkraft i "Diktatoren" fra 1940

Den danske kritikeren Harald Rue [2] fremhever noen elementer som må være til stede for at en tegning, eller en revytekst, for den saks skyld, kan regnes som ekte satire: den må alltid romme et angrep, den må være aktuell og den må gi ideen i ett bilde som både er allment og kunstnerisk. I tillegg må angrepet være berettiget og sant. Det har ingen hensikt å gå til angrep på noe som ikke betyr noe, sier Rue, derfor må satiren må være aktuell.

Kun uttrykk som oppfyller disse kravene er satire, de andre er kun karikaturer som "forvrænger eller den vansierer, uden hensyn til sandheden, enten for at more eller for at skade", hevder han. [3] Ifølge Rue retter satiren seg alltid mot det og dem som skader menneskenes liv, mens komikken er utfoldelse av liv og livslyst. Rue stiller også krav til kunstnerne, utøverne av satiren. De må mestre de tekn-

-iske uttrykksmidlene slik at de ikke bare bruker tomme klisjeer, og de må makte å rive folk med seg.

Politisk humor

All humor snur ting på hodet, forteller om noe uventet og setter sammen ting som i utgangspunktet ikke passer sammen. All humor tøyser grenser og beveger seg på kanten av det akseptable og tillatte. Og bruk av humor kan være en måte å bearbeide aggresjon og lette trykket på.

I politiske ytringer brukes humor som virkemiddel for å fremme et budskap, og politisk humor er faktisk noe av det vi ler mest av.

I perioder preget av politisk enighet er den politiske humoren gjerne både tannløs og blodfattig. I et samfunn med mange brennbare politiske saker, er det motsatt.

[2] Rue, Harald: 1985, s. 80

[3] Rue, Harald: 1930, s. 14

En drepende parodi på Donald Trump har gjort politisk satire "great again" i USA.

- Aftenposten

Aftenposten sier det samme: «en drepende parodi på Donald Trump har gjort politisk satire «great again» i USA.» [4]

I enkelte politiske systemer er frykten for humorens effekt så stor at den forbys.

Utøvere straffes og virksomheten tvinges til å gå under jorden, hvor humoren blir ekstraordinært livlig. Det var dette middelalderens herskere innså da de gjorde narren og hans gjøglerier til en sentral del av maktens system av sikkerhetsventiler.

Narrer før og nå

Tidligere var det alltid en narr i en fyrstes hoff, og hans oppgave var å fortelle fyrsten hva folket mente om ham og advare ham mot egen selvhøytidelighet. Narren fungerte som folkets lufteventil overfor makta, og kunne tillate seg å si ting som ingen andre ved hoffet verken kunne eller torde. På mange måter fungerte han som en motvekt til makta. Han kommenterte sider av kongens styresett, men det var kun innenfor sin rolle som narr han kunne utøve sin gjerning. Trådte han utenfor disse rammene, var ikke toleransen for hva han kunne tillate seg høyere enn for en hvilken som helst annen samfunnsborger.

Å bevege seg utover rammene var bokstavelig talt en hodeløs handling. Hvis ikke fyrsten moret seg, hadde også narrens fremtid dårlige odds.

POLITISK SATIRE er "great again!"
(Bloom)

(karikaturtegning av Christian Bloom)

[4] Aftenposten 12.02.2017

Humorens oppgave

Humoristens jobb har alltid vært, og skal alltid være, å vri på etablerte sannheter, denge løs på tunge institusjoner og blottlegge dobbeltmoral, selvhøytidelighet, maktmisbruk og andre uhumskheter i samfunnsmaskineriet. Både revynummer og karikaturtegninger har viktige roller å spille. De skal være som hoffnarrer og kle av maktmennesker, bringe urettferdighet frem i lyset, få oss til å tenke litt annerledes, åpne øynene våre for ting som skjer i samfunnet. De skal også holde opp speilet for oss, slik at vi kan oppdage og le av våre egne feil mangler.

Vi trenger dyktige narrer som tør å stå for noe. Kanskje var det enklere å være narr i tidligere tider, det var i alle fall enklere å peke ut fyrsten. Hvem er den egentlige fyrsten i vår tid? Hvem er det som sitter på den reelle makta? Hvem skal vi le av?

Komikerens ansvar

Humor er viktig. Det er viktig at noen tuller og tøyser med gravalvoret og den vedtatte fornuft. Men det er ikke ensbetydende med at komikeren kan kreve full immunitet.

Å skjerme humoren for offentlig debatt, er det samme som å ufarliggjøre den. Humor kan være et sterkt virkemiddel for å avdekke dumhet og galskap, men den kan også såre og skade. Dersom satirikere melder seg ut av debatten under henvisning til at det bare er humor de driver med, bidrar de til å svekke slagkraften til det sterke våpenet humor

Det skal være høyt under taket, men et eller annet sted bør det sannsynligvis være et tak.

Sølvi J. Dahlen Lauvsnes

kan være. En ytring er en ytring, enten den karakteriseres som politikk, kunst eller satire, og ytringer må man kunne debattere i et åpent samfunn.

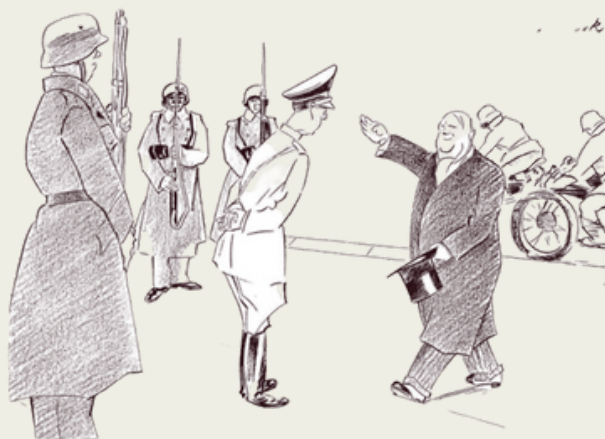
Det er heller ikke slik at humoren kan være hevet over all folkeskikk. Det skal være høyt under taket, men et eller annet sted bør det sannsynligvis være et tak. Når humoren oppfattes som mobbing, kan ikke humoristene unndra seg debatten og si at de ikke har injurierende kraft fordi de er komikere.

Det er både vanlig og menneskelig å bruke humor som forsvar og overlevelsesmekanisme i en vanskelig situasjon. Under den tyske okkupasjonen fikk okkupantene og deres representanter gjennomgå, og det var få som snakket om ondsinnethet. Dette kan vel tyde på at målet helliger midlet. Vitser som filleristet Vidkun Quisling var allemannseie på den tida og akseptert av motstanderne av den tyske okkupasjonen. Angrep man fienden, var det altså helt legitimt. De som sto på den andre sida,

mislikte imidlertid vitsene sterkt, og det var streng straff for de som ble tatt i å vitse på herrefolkets bekostning. Dette viser nok en gang humorens kontekstavhengighet. Den er ikke bare avhengig av hva som blir sagt, men like mye av hvem som sier hva om hvem og i hvilken situasjon.

Kanskje er humor den beste sikkerhetsventilen for å lette på trykket når verden er som galest, og det er den jo stadig vekk?

Den amerikanske komikeren Gaucho Marx sa det slik: «Vi har ikke fått humor for moro skyld». Nei, vi har ikke det.

- Jeg er Quisling! - Og navnet?

“ Vi har ikke fått humor for moro skyld!

Gaucho Marx

- humorhistoriker Sølvi J. Dahlen Lauvsnes, 2023

(Foto: Tor Ivar Viken)

FAGARTIKKEL
MARS 2023

NORSK★REVV